

Etnografie, to je srdeční záležitost

Záležitostí pro „srdcaře“ je prý etnografie, obor, který se zabývá životem člověka v různých dobách od narození až do smrti. Říká to etnografka Dana Nováková, která při této vědecké disciplíně v jihlavském Muzeu Vysočiny začala už svoji čtvrtou dekádu.

■ Jiří Varhaník

Když se koncem 19. století začal pod vlivem národopisné výstavy v Praze rozvíjet obor etnografie (dnes nazývané etnologie), byl to impuls ke sběru materiálů i v regionálních muzeích. Na obor se postupně začala nabalovat různá prostředí a témata. V současné etapě už je jeho otázkou třeba i srovnávání života v různých lokalitách celé Země.

„Na Jihlavsku byla etnografie trochu zastíněna historií - dolováním stříbra a soukenictvím. Po roce 1945 sem přicházeli lidé z různých oblastí republiky. Není tu velká informační základna původních tradic, pamětníci jsou pryč, materiálů není mnoho a jsou v němčině, navíc v kurentu (pozn.: novogotické kurzívě) nebo ve švabachu,“ uvažuje D. Nováková nad specifiky regionu.

Výhodou je ale na druhé straně skutečnost, že se v regionu díky zemské hranici objevují hned tři specifické oblasti pro možnost srovnávat. Je to k Praze inklinující české Horácko, dodnes autentičtější moravské Horácko a německý jihlavský jazykový ostrov.

Etnografie je podle Novákové vlastně všechno. Je prý oborem trochu svérázným, který neláká příliš zájemců. „Jenže na druhou stranu je to práce, která se prostě dobrovolně neopouští. Tak zajímavá a specifická, že koho doopravdy chytne, pro toho se stane srdeční záležitostí,“ zamýšlí se Nováková.

Jí samotné prý vyhovuje apolitičnost oboru, který podle ní není ovlivňován politickými nebo národnostními stranami či emocemi. Práce a starost o obživu byly pro většinu našich předků natolik prvořadé, že bylo v podstatě dost jedno, jestli byl člověk Čech, anebo Němec.

Vášně, které se odehrávaly třeba v Jihlavě, se na jednotlivých vesnicích zase tolik neprojevovaly. „Život lidí byl v minulosti mnohem více vázan

DANA NOVÁKOVÁ ve stále etnografické expozici Muzea Vysočiny upravuje exponát jihlavského kroje.

Foto: Jiří Varhaník

na duchovní oblast, na průběh církevního a zemědělského roku a na zvyky s tím spojené,“ vysvětluje Nováková.

Davy na betlém

Přestože původně studovala češtinu a dějepis na filozofické fakultě v Brně (pedagogické zaměření se jí později mnohokrát hodilo při přednáškové činnosti), stala se právě etnografie oborem D. Novákové. Rodačka z Dačic (raně dětství prožila v Třešti, odkud s rodinou přišla do Jihlavy) si brzy po nástupu do muzea doplnila magisterské studium muzeologie.

V muzeu nejprve navazovala na dřívější výzkumy dr. Melmukové - Šašecí z Telče, a posléze Heleny Bočkové, která zaměřila do pelhřimovského muzea. Sama po nástupu „vyfasovala“ metodiku pro kronikářství, a tak se přes 120 vesnických kronik poprvé dostala do terénu a mezi lidi do vesnic.

V pravém smyslu slova ale svoji etnografickou kariéru nastartovala v roce 1988, a to realizací vánoční výstavy. Dnes je už obtížné si představit, že skutečnit za komunismu výstavu velkého jihlavského betlému byl svým způsobem risk, a že tahle „odvážná výstřednost“ přilákala do muzea na třicet

tisíc návštěvníků.

„Opravdu to tehdy po Jihlavě vzbudilo rozruch, a dodnes na to s nostalgií vzpomínám. Fronta stála až k poště a musela se udělat náhradní vrátnice, aby výstava tolik lidí vůbec pojala...“ vzpomíná Nováková.

Dalším mezníkem byl rok 2006 a vládou formulované zadání zdokumentovat jevy tradiční lidové kultury v ČR. To nastartovalo možnost využívat ministerské granty na vědecké projekty i v jednotlivých muzeích.

Asi osm let se vědecká práce D. Novákové ubírala tímto směrem. Začala dvouletým výzkumem kronik jako pracovních základny, pokračovala výzkumem jihlavských betlémů. Spolu s fotografem Rudolfem Schebestou se pak vydala do 220 vesnic v okrese, aby tu zmapovali pozůstatky staré lidové architektury. Výsledkem výzkumu je bohatý nasbíraný materiál, mimo jiné 25 tisíc snímků. Ve spolupráci s památkáři by Nováková v budoucnu ráda tuhle práci završila výstupem, publikací.

Od křížů po pluhu

Každodenní práce etnografa v muzeu se týká péče o sbírkový fond. Z něj má D. Nováková na starost kolem 12 tisíc sbírko-

vých předmětů. Uloženy jsou v muzejním domě na náměstí a v pěti místnostech nového depozitáře v Heleníně. Taková etnografická sbírka ovšem zahrnuje třeba i máselnice, pluhu a jiné podobné „drobnosti“, a tak místa pro jejich uložení není nikdy dost.

Etnografický fond je rozdělen do dvanácti skupin: je tu třeba zemědělské nářadí, řemeslnické, zejména soukenické nářadí, modely architektury nebo fond dřevěných plastik a křížů. Ve fondu je také kolem 700 velikonočních kraslic, a muzeum by prý stálo o další, se současným zdobením. Nechybí lidová keramika, porcelán a cín, kroje.

Rozsáhlá je sbírka betlémů, které se v Jihlavě před rokem 1945 stavěly nejméně ve stovce rodin. Fond má kolem tří tisíc betlémářských předmětů. Pro každou výstavu se výjevy staví znovu z jednotlivých podskupin figurek, stromů, staveb a doplňků.

Práce v terénu je naopak potkáváním s lidmi. Obyvatelstvo v bývalých německých vesnicích je i vůči vědcům a jejich fotoaparátům či dotazům obezřetnější. Národnostní otázka se stále objevuje.

„Z pohledu etnografa mi obyvatelstvo v dosídlených vesnicích připadá „chladnější“. Němci přece jen dodržovali řadu zvyků,

vyjžděli třeba s farářem o Velikonocích do polí s posvěceným obilím, drželi tříkrálové obchůzky v rodinách, schovávali dětem dárky na Červené pondělí...“ uvažuje Nováková.

Z autentických zvyků přežívají dnes ve větší míře snad jen masopusty. „I tady je ale mnohdy trochu znát místy nezáměrná distanc, který si lidé mezi sebou drží,“ popisuje etnografka.

Práci odborníků v muzeu je i spolupracovat se školami. V oboru etnografie se tak děje např. prostřednictvím projektu Za vědou do muzea. Obor je prezentován také na probíhající putovní výstavě Poklady Vysočiny - skvosty depozitářů, kde jsou mj. zastoupeny betlémy, typická keramika, svatební praporec nebo předměty denní potřeby ze všech muzeí Kraje Vysočina.

Své práci vděčí etnografka jihlavského muzea podle svých slov za setkávání s lidmi. Často s lidmi skromnými, obyčejně moudrými. „Etnografie není práce pro jednoho. Chci poděkovat nejen kolegům v muzeu, ale všem těm externím lidem, které potkávám - starostům, kronikářům, komukoli, kdo nás neodmítne. Naopak snad občas některá naše výstava nebo přednáška přinesla lidem i nějakou tu radost,“ ohlíží se Dana Nováková.